

Sto let České společnosti entomologické

Svatopluk Bílý

Česká společnost entomologická (ČSE) oslavila na počátku r. 2004 stoleté výročí svého vzniku. Byla založena na popud Františka Klapálka (1863–1919), profesora na karlínském gymnáziu v Praze a světového odborníka na řád chrostiči (*Trichoptera*). 17. ledna 1904 se sešlo 20 českých entomologů, aby připravilo ustavující valnou hromadu a stanovy společnosti. Ty byly schváleny c. k. místodržitelstvím již 20. února 1904 výnosem č. 32 920 a tak svolání ustavující valné hromady nic nebránilo. Uskutečnila se 9. března 1904 v zasedací síni Zemědělské rady pro království České. Na této schůzi byl jednomyslně zvolen první výbor ČSE ve složení: prof. František Klapálek (předseda), ředitel Napoleon M. Kheil (místopředseda), prof. Emanuel Rádl a odborný učitel Antonín Wimmer (zapisovatelé), císařský rada Ferdinand Veselý (pokladník), prof. Hynek A. Joukl (knihovnik) a Josef Černý (kustod). Dále byla zvolena redakční rada časopisu *Acta Societatis Entomologicae Bohemiae* (Časopis České společnosti entomologické) ve složení: František Klapálek, Napoleon M. Kheil, Augustín Kubes, Emanuel Rádl a Antonín Wimmer. Při založení měla společnost celkem 55 členů, dnem pravidelných schůzí bylo stanoveno úterý, což kupodivu trvá dosud.

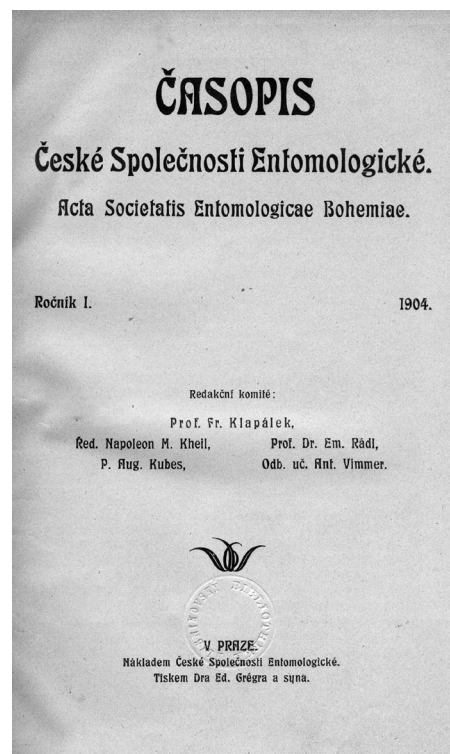
Časopis společnosti (jeho název se v průběhu století kvůli různé společensko-politické situaci několikrát změnil) vychází bez přerušení dodnes pod současným názvem *European Journal of Entomology*, formálně ve spolupráci s Entomologickým ústavem AV ČR. Skutečnost je taková, že ČSE funguje spíše jen jako distributor a veškerá redakční práce a finanční zajištění časopisu je v rukou pracovníků

Entomologického ústavu. V r. 1965 začala ČSE vydávat interní Zprávy Československé společnosti entomologické, které se od r. 1993 jmenují Klapalekiana na počest prof. F. Klapálka, prvního předsedy a zakladatele ČSE. I tento časopis si získal mezinárodní prestiž a je zahrnut i do předních referativních periodik, jako jsou *Zoological Records* a *Entomology Abstracts*. Mezinárodní výměna obou časopisů a občasné dary členů jsou v současnosti jedinými zdroji zahraničních periodik pro knihovnu ČSE.

Od samého počátku bojovala ČSE s nedostatkem financí a mohla spoléhat pouze na členské příspěvky a dary. Velice zajímavá je první pokladní zpráva z 31. 12. 1904, z níž vyplývá, že příjmy činily za první rok existence společnosti 641 K 26 haléřů (z toho 590 K členské příspěvky, 50 K dary a 1 K 26 hal. úroky ze Založny Vinohradské) a výdaje 338 K 70 hal. za tisk časopisu. Taková situace je dnes nepředstavitelná.

Knihovna společnosti se díky výměně časopisů a různým darům rozrůstala poměrně rychle a úspěšně. Již po 10 letech, kdy měla společnost 138 členů, se můžeme dočíst ve zprávě knihovníka Oldřicha Šustery (prosinec 1913), že časopis se vyměňuje s více než 100 přírodovědeckých institucí z celého světa a také mnohými dary se knihovna rozrůstá o téměř 500 titulů ročně a že se tudíž nedostává místa k jejich uložení. To je ostatně stav setrvalý a naděje na zlepšení není téměř žádná. Stojí za zmínku, že knihovna byla dlouhá léta umístěna v několika skříních v Akademické kavárně na Vinohradech, kde se také konaly pravidelné úterní schůze.

V r. 1919 získala společnost laskavostí prof. F. Vejvodského místnosti v budově

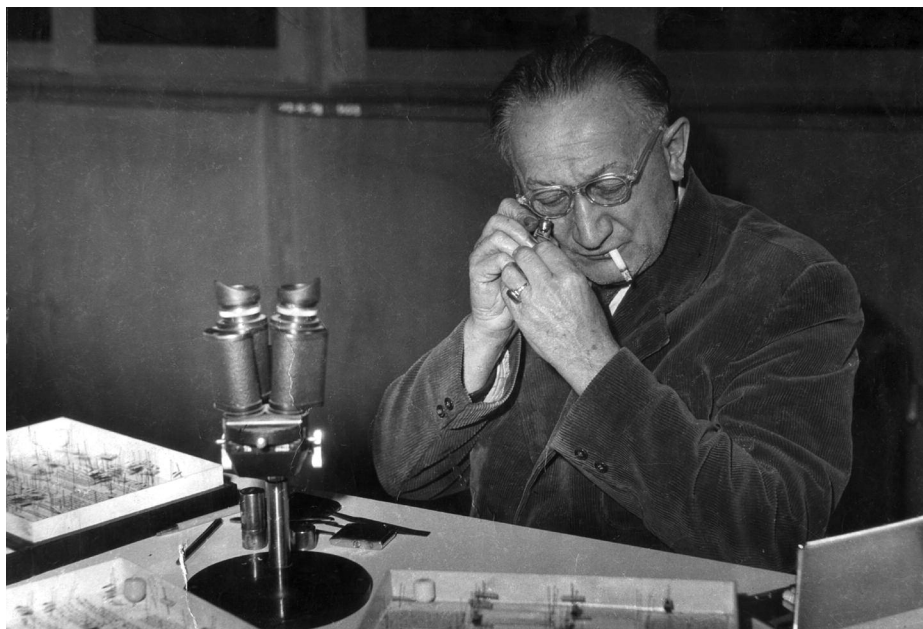

Titulní strana prvního čísla Časopisu České společnosti entomologické (ČSE) z prosince 1904 ♦ Dole prof. Jan Obenberger, jedna z nejznámějších osobností ČSE a její dlouholetý předseda

zoologického ústavu Univerzity Karlovy a tím také prostory pro knihovnu. Místnosti byly bezplatně zapůjčeny na neomezenou dobu a knihovna se sekretariátem ČSE zde sídlí (po přestěhování ústavu do Viničné ulice) dosud.

Zlaté období své existence prožila ČSE v období mezi oběma světovými válkami. Ekonomická situace v zemi byla dobrá a společnost se nemusela potýkat s výraznými existenčními problémy, zvláště díky dotacím ministerstva zemědělství a školství, četným mecenášům a sponzorským darům, o čemž svědčí dobové zápisy z výborových schůzí. Časopis společnosti vydávaný v tomto období pod názvem *Acta Societatis Entomologicae Bohemiae* patřil mezi nejlepší entomologické časopisy na světě a jeho výměnou za zahraniční periodika se knihovna rozrostla do impozantních rozměrů. V r. 1921 byl založen také odbor společnosti pro Moravu a Slezsko, jehož prvním předsedou se stal Antonín Fleischer; vznikla tak moravská pobočka ČSE. Po 2. světové válce se ČSE vrátila ke všem svým meziválečným aktivitám a velice brzy obnovila i mezinárodní kontakty včetně výměny časopisu, který vycházel obětavostí členů výboru i během války a patří k několika málo evropským entomologickým časopisům, jejichž kontinuita nebyla nikdy přerušena.

V 50. letech byla ČSE (tehdy již jako Československá entomologická společnost) začleněna do Československé akademie věd, což mělo své výhody i nevýhody. Odpadly finanční starosti, protože veškerou činnost pokryla ČSAV (samozřejmě s pomocí členských příspěvků). Redakce časopisu byla zcela podřízena potřebám Entomologického ústavu ČSAV, to sice znamenalo zajištění vysoké odborné úrovně, ale na druhé straně ČSE ztratila možnost jakkoli do vydávání časopisu zasahovat.

Tato skutečnost vedla, jak už bylo uvedeno, k založení interního časopisu Zprávy ČSE (nyní Klapalekiana). V těchto letech nastalo také období silného podceňování zoologické a entomologické taxonomie, které mnohdy vedlo k její záměrné likvidaci ve prospěch tzv. dynamických oborů. Tento neblahý trend bohužel trvá doposud a odrazil se i na mezinárodním renomé české taxonomické entomologie, jejíž úroveň patřila mezi nejvyšší v Evropě.

Česká společnost entomologická vždy sdružovala profesionální i amatérské zájemce o studium hmyzu i ostatních členovců. Pomineme-li řadu vynikajících profesionálních entomologů, vychovala i nemálo špičkových amatérských badatelů, kteří patřili (a patří) mezi světově uznávané specialisty ve svém oboru. Za mnohé již nežijící je nutné jmenovat alespoň L. Heyrovského, R. Schwarze, J. Zavadila, J. Šnoflůka, E. Lokaye, J. Krále, A. Jedličku, J. Půlpána nebo K. Kulka. Amatérská entomologie má v naší zemi hluboké kořeny sahající až na počátek 19. stol. a založení ČSE umožnilo těmto badatelům kontakt s profesionální entomologií a přístup k literatuře i materiálu. Ve vedení společnosti se jako předsedové vystřídal během jejího stoletého trvání jak amatéři, tak i profesionálové, mezi nimi takové osobnosti jako F. Klapálek, E. Lokay, A. Wimmer, F. Štěrba, O. Šustera, J. Obenberger, V. Balhasar, L. Heyrovský, A. Pfeiffer, K. Hůrka a I. Hrdý.

V současné době má ČSE statut nezisko-

vé společnosti, jejíž činnost se řídí stanovami, přijatými valným shromážděním. Společnost spolupracuje se všemi entomologickými pracovišti v ČR, s mnoha zahraničními institucemi a s orgány státní ochrany přírody.

Nyní má ČSE 837 členů, jednoho stálého zaměstnance (organizačního tajemníka), který je zároveň i výkonným redaktorem časopisu Klapalekiana (J. Vitner). K členství se může přihlásit kdokoli, kdo chce studovat členovce nebo se pouze o tyto organismy zajímá. Podle stanov ČSE existuje členství mimořádné, řádné a čestné. Za řádného člena je přijat zájemce, který může doložit jakoukoli publikaci v oboru entomologie, nebo který je aktivně zapojen do organizační činnosti společnosti. Ostatní zájemci jsou přijímáni jako členové mimořádní, se všemi právy a povinnostmi řádných členů. Čestné členy volí Valné shromáždění ČSE.

Členský příspěvek pro r. 2004 činí 350 Kč. Zaplacením příspěvku získává člen ČSE nárok na zaslání časopisu Klapalekiana a Zpravodaje ČSE, na slevu při pravidelném setkání entomologů spojeném s výměnou hmyzu (2× ročně) a může se zúčastnit Entomologických dnů, které se konají jednou za rok v zajímavých oblastech ČR. Členové mohou volně využívat služby knihovny ČSE a mají možnost nákupu publikací vydaných ČSE za zvýhodněnou cenu.

Členové ČSE se mohou organizovat

v pobočkách (moravská, východočeská, západočeská, jihočeská, severočeská) nebo odborných sekcích (faunistická, karabidologická, lepidopterologická, akvatických brouků, fytofágních brouků, arachnologická, aplikované entomologie, práce s mládeží). Sekce práce s mládeží, vedená J. Střečkem, se schází pravidelně každý lichý čtvrtek (mimo prázdniny) v Ekologickém centru Hlavního města Prahy (Toulcův dvůr, Chudenická ul., Praha 4-Hostivař).

Chod společnosti se v současné době daří zajišťovat pouze s vypětím všech sil. Neustále stoupající provozní náklady už ani zdaleka nemohou pokrýt pouze členské příspěvky a občasná sponzorská dary. Společnost nyní zcela závisí na dotacích Rady vědeckých společností při AV ČR a grantech MK ČR. Činnost ČSE byla vždy odkázána na dobrovolnou pomoc (finanční, organizační i fyzickou) svých členů. Totéž platí daleko více i v současnosti, kdy ČSE hledá náhradní prostory pro depozitář knihovny a navíc musí opustit ty dosavadní, ve kterých sídlí od r. 1919. Místo klidného zázemí pro stovky badatelů, které společnost svým členům dosud zajišťovala, nás čeká vyčerpávající boj o pouhé přežití jedné z největších a nejstarších vědeckých společností v Evropě.

Sekretariát ČSE: Viničná 7, 128 44 Praha 2 tel.: 224 923 535

RECENZE

V. Hrdina, R. Hrdina, L. Jahodář, Z. Martinec, VI. Měrka: **PŘÍRODNÍ TOXINY A JEDY**. Galén a Karolinum, Praha 2004, 302 str., 91 barevných obr. Cena 1 000 Kč

Knihy o přírodních látkách jsou v současné době ve světě velmi oblíbeny a nejenak je tomu i u nás. Umožňují přírodovědně zaměřeným čtenářům nahlédnout do tajuplných oblastí přírody, která je schopna syntetizovat substance těch nejneuvěřitelnějších struktur a biologických vlastností, a uspokojují tak nejen chemicky, ale i biologicky orientované čtenáře. Zvláště zajímavou skupinou přírodních látek jsou toxiny a účinné složky bakteriálních, houbových, rostlinných a živočišných jedů. Člověk se s nimi setkával od samého počátku své existence a naučil se využívat je ve svůj prospěch. Viděl v nich něco tajuplného, co vládne zvláštní silou schopnou uzdravit člověka, zbavit jej nemoci nebo naopak nemoc vyvolat či přivodit smrt. Zejména toxiny jedovatých živočichů fascinovaly člověka svým rychlým a často smrtícím účinkem a jedovatí živočichové byli ztotožňováni s přírodními božstvy. Teprve rozvoj moderní chemie umožnil izolovat a identifikovat jednotlivé toxiny, určit jejich chemickou strukturu a začít studovat jejich farmakologické a toxikologické účinky na

živé tvory. Člověku se tak dostal do rukou nástroj k pochopení již dříve poznanych empirických znalostí o léčivých či jedovatých rostlinách, jedovatém hmyzu, hadech, štírech apod. Poznávání nových přírodních látek se stalo pobídkou a inspirací pro organické chemiky, aby se pokusili připravit tyto látky v laboratoři a aby se cílenými experimenty snažili změnit jejich chemickou strukturu směrem k požadovaným biologickým vlastnostem. Přírodní látky byly, jsou a ještě dlouhou dobu budou významným nástrojem poznávání živé přírody a bohatým zdrojem užitečných substancí. Přírodní biologicky účinné látky mají své pevné místo v humánní a veterinární medicíně a toxiny, jako látky s velmi silným a často velice specifickým biologickým účinkem, v ní zaujímají výsadní postavení. Ani moderní medicína se bez přírodních jedů a jejich inspirujícího účinku na výzkum nových látek neobejde. Tím spíše, že jsou stále objevovány nové a nové látky s dříve neznámými biologickými vlastnostmi, které otevírají medicíně dosud netušené možnosti.

Knihy o přírodních toxinech a jedech, napsané našimi předními odborníky z oboru farmakologie a toxikologie, je jako stvořená pro ty, kteří se dovedou kochat krásou a rozmanitostí přírody a obdivovat její dokonalé dílo. Je také určena organickým chemikům, kteří ocení rozmanitost a důvtipnost chemické stavby toxinů, jejichž sofistikované struktury překvapí i znalce. Je určena farmaceutům a farmakologům, kteří v ní najdou inspiraci pro další práci, stejně jako toxikologům, pro něž je základní učebnicí a bohatým zdrojem nej-

novějších poznatků z oboru toxinologie, tedy té specializované části toxikologie, která se věnuje studiu přírodních jedů. Ti všichni najdou na třech stovkách stran hutného, a přesto čtivého textu obrovské množství informací, obrázků a tabulek, více než 130 chemických vzorců a téměř stovku velmi kvalitních barevných fotografií, z nichž většina nebyla nikde publikována. Zanedbatelné není ani velké množství odkazů na recentní, převážně časopiseckou literaturu. Vezmeme-li ještě v úvahu, že kniha je opatřena podrobným věcným rejstříkem (více než tři tisíce hesel), je vytištěna na kvalitním papíře a má pevnou lakovanou plátěnou vazbu, příjemnou do ruky, každý pochopí, že jde o zcela mimořádné dílo.

Jiří Patočka

M. Pohunek: **SLOVNÍK SPORTOVNÍHO RYBÁŘSTVÍ**. Nové, doplněné vydání. Nakladatelství FRAUS, Plzeň 2004, 226 str., cena neuvedena

Tento nový titul obsahuje přes 2 000 hesel doplněných 232 barevnými fotografiemi a 34 černobílými či barevnými kresbami. Kdo někdy sestavoval tematicky zaměřený slovník, většinou stál před nelehkým zásadním problémem: jaká hesla zařadit. Doc. MUDr. M. Pohunek, CSc. měl šťastnou ruku, neboť se mu podařilo vybrat základní hesla, týkající se života ve sladkých i slaných vodách, informací o našich i cizokrajných rybách, o rybářském náčiní, pomůckách, nástrahách a návnadách i rybolovných způsobech; zařazena jsou zde